

BİR AŞK HİKÂYESİ KAHRAMANI SÜRMEİBEY

Sürmelibey the Hero of a Romance

Vasfi ADIKTI*

Yozgat yöresi halk hikayeleri arasında önemli bir yere sahip olan Sürmeli hakkında zamanımıza kadar yeterli araştırma yapılmamıştır. Henüz bütün detaylarını tespit edemediğimiz bu kültür hazinesinin özelliklerini elimizdeki bilgilerden hareketle belirlemeye çalıştım.

Yozgat Sürmelisi olarak dillerde dolaşan türkülerin aslı çoğumuzun bildiği katar veya sıralı manilerdir. Maniler edebiyatımızdaki en kısa şiir türleridir ki belirli bir konuda kümelenenler katar ya da sıralı mani adını alırlar.¹ Ancak, Sürmeli adıyla meşhur olmuş bu maniler klasik mani yapısında pek fazla görülmeyen türden olup hece sayıları genellikle yediden fazladır. Maniden türkü formuna dönüştürülebilmesi için hece sayıları arttırıldığı gibi dörtlük sonlarına beste gereği olarak “of aman sürmelim aman” gibi türkü söyleyişine uygun mısralar eklenmiştir.

Bu kısa girişten sonra şimdi gelelim Sürmelibey’in hikayesine: Hemen belirtmek gerekir ki Sürmelibey hikayesi beşeri bir aşk hikayesidir ve anonimdir. Yani Yozgat halkı ağzında dolaşa dolaşa tarihi gerçekliği silinerek halkımızın da katkılarıyla onun gönlündeki şekle göre biçimlenmiş artık mani, masal, türkü türleri gibi anonimleşerek, hepimizin bildiği Leyla ile Mecnun, Ferhad ile Şirin, Arzu ile Kamber benzeri halk hikayesi niteliği kazanmıştır. Meşhur olmuş bu halk hikayelerinde tarihi gerçekler

nasıl zamanla kaybolmuş ve değişikliğe uğramışsa Yozgat yöresinde anlatılan Sürmelibey hikayesinde de aynı başkalaşım olmuştur. Bu sebeple biz ele alacağımız hikayede olayın tarihi gerçekliğinden çok bu halk hikayesi vasıtası ile halkımızın duygularını, hayata bakış tarzını, dertlerini, sevinçlerini, coşkusu- nu, yaşama tarzını, aşkı algılama biçimini, hasılı bütün kültürünü anlamaya çalışacağız. Bizim için Sürmelibey’in gerçek değeri burada saklıdır. Bu folklor hazinesini gereği gibi tanıtabilirsek Türk kültürüne çok önemli bir katkıda bulunacağımıza inanıyorum. Çeşitli anlatımları olmakla birlikte Yozgat yöresinde en çok duyulan ve ortak özellikler gösteren Sürmelibey hikayesi şöyledir: “Bozok Yaylasında sürülerini otlatan Türkmen beylerinden birisi de Sürmelibey’dir. Halk tarafından sevilen, kendisinden başkasına zararı dokunmayan, yanık sesli Bey’i elinde kavalı, önünde sürüsüyle bazen Bozok Yaylasında bazen de Akdağmadeni’nde görmek mümkündür. Bazen yüksek yeşil bir koruluğun eteğine oturur sazını çalar, bazen de bir derenin kenarında koyununu suya salar. Bütün bunların yanında da gönlünün sultanını düşünmekten kendisini alamaz.

O sultan ki, güzelliği Bozok Yaylasında dillere destan. Ahu gözlü, ay yüzlü bir dilber. Babası bir Türkmen beyi. Ama çok celil ve kindar. Sürmelibey’e kızını vermez. Üzüntüsünden sürüsünü bırakır. Sazını alır, Çamlık’ta “Beş Çam-

* Erciyes Üniversitesi Yozgat Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Okutmanı

lık"ı kendine karargah kurup divan etmiş. Halkına küsmüş, otağına darılmış... Sürmelibey o gün bugün bir daha görülmemiştir."²

Sürmelibey'in bir Türkmen beyi olduğu hemen bütün Sürmeli hikayelerinde ortak motiftir. Ancak, Sürmelibey'in âşık olduğu dünya güzelinin bir Türkmen kızı olduğu şüphelidir. Şu dörtlükler kahramanımızın gönlünü kaptırdığı güzelin büyük bir ihtimalle Ermeni kızı olduğunu gösteriyor:

Takmış helkeleri gider koyuna
Kurban olam senin suna boyuna
Seni yar etmedi Ermeni baban
Lanet olsun sülalene soyuna

Yarin bergüzarı bende bir çıkı
Çıkının içinde beş türlü koku
Sana diyom sana, Ermeni kızı
Ben burda yazıyım, sen orda oku

Sana diyom sana Ermeni kızı
Yarama bastılar balınan tuzu
Seni bana vermiyorlar duydun mu?
Ölenece bu dert beni bitirir

Almış heybesini tutmuş dengini
Tüyley diken olmuş atmış rengini
Bu sefer de zalim baban vermezse
Keseceğim Ermeni'nin yolunu

Sıkı bağla potiniyin bağı
Dolan da gel şu Yozgat'ın dağı
Sana diyom sana gavurun gızı
Sen erittin yüreğimin yağını

Kanak kıyısında ekin harmanı
Kalmadı kolumun gücü dermanı
İmanından sülalenden şüphem var
Anası keşiş de babas'Ermeni³

Eşki olur üzümlerin saphısı
Tatlı olur yarin muhabbetlisi
Yıkılası Karabıyık köprüsü
Benim yarım buralardan geçti mi ?

Bu dörtlüklerden yola çıkarak Sürmelibey'in muhtemel memleketi acaba neresi olabilir diye tahmin yürütecek olursak, aklımıza Sürmelibey'in köyü olarak Yozgat merkez köylerinden olan Battal geliyor. Çünkü Battal köyü hem Karabıyık köprüsüne yakın, hem Türkmen, hem kanak kıyısında toprakları ve "Kanak kıyısında ekin harmanı" yapılabilecek düzlük arazileri bulunan şirin bir köyümüzdür. Bununla birlikte bir ilginç nokta daha var. Battal'ın yanında eski adı Keller, şimdiki ismi Yenipazar kasabası vardır ki bu kasaba 1915 Ermeni tehcirine kadar çevresine göre içerisinde en fazla Ermeni nüfusun yaşadığı yerleşim merkezlerimizden birisidir. Sürmelibey ve sevgilisinin yaşadığı yılları türkülerde anlatılan yaşama tarzı, kullanılan alet - edevat, adı yeni duyulmaya başlayan fotoğraf gibi teknolojik nesnelere, v.s. bize bu aşk hikayesinin günümüzden yaklaşık olarak yüz yıl önceleri yaşandığını düşündürmektedir. O yıllarda Türk ve Ermeni tebası arasında çok güzel bir uyum bulunduğunu, bu iki halkın sorunsuz bir şekilde aynı bölgeyi paylaştıklarını, Yozgat topraklarını 1877-1878 yıllarında gezen İngiliz seyyah kaptan Fred Burnaby'nin Seyehatnamesi'nden de biliyoruz.⁴

Durum böyle olunca Battal'lı bir Türkmen yiğidi ile Keller'li Ermeni kızının birbirlerine âşık olmaları ve bu âşıkların farklı dinlere mensup olmalarından ötürü kavuşamamaları kendileri gibi yüreği aşk ve hasretlik ateşi ile yanan Yozgatlıların dilinde unutulmaz, unutturulmaz anonim bir aşk hikayesine dönüşmüştür ve içerisinde halkımızın da paylaştığı duygular, özlemler taşıdığı için gittikçe artan bir yayılma seyri ile anlatılmaktadır. Diye düşünüyorum.

Bu varsayımlardan sonra bizim için

daha önemli olan asıl aşk hikayesine geliyorum. Bu bölümde olayın gelişme seyrini doğrudan doğruya Sürmelibey'in halkımızın dilinden düşürmediği, birçoğu da türkü formuna dönüştürülmüş dörtlüklerinden takip edelim

Sürmeli ceylansın gönül tahtımda
Bülbüller ötüşür seher vaktında
Ne sen benden ayrıl, ne de ben senden
Ben de seni sevdim, cahil vaktımda⁵

Demek ki bu aşk “cahil” vakitte yani ilk gençlik yıllarında başlamıştır.

Sürmelibey'e göre aşık olmanın belirtisi, insanın sevdiğini görmeye alışmasıdır. Şöyle ki:

Kıymet biçilir mi güher taşına
Gidip de sarrafa danışmayınca
Adam aşık olmaz kendi başına
Yarını görmeye alışmayınca⁶

Garadır gaşların mil gelir bana
Bi saat görmesem yıl gelir bana
O güzelin sevdası var başımda
Geniş memleketler dar gelir bana
Aman aman sürmelim aman⁷

Sevdiği kızın dillere destan güzelliğini de Türkmen beyimiz şöyle anlatıyor:

Pınarın başında yunak daşısın
Gök yüzünde durnaların eşisin
Elli gelin yüz gızın da başısın
Daha sana ne söyleyim sevdiğim
Aman aman sürmelim aman

Evlerinin önü mezara yakın
Kız kurban oluyum kendini sakın
Al giyin gülleri boynuma takın
Öyle bir güzelin derdi var bende

Keten gömlek giymiş harı dizinde
Arzumanım kaldı ela gözünde
Beş ben gerdanında beş ben yüzünde
Sayılmaz benlere kurban olduğum

Karadır gözlerin benzer kömüre
Ayrılığın zararı var ömüre
İki elim bağlasalar demire
Çözer de bulurum nazlı yar seni

Of... off...Aşağıdan gelir geçer yel gibi
Bahçede açılmış penbe gül gibi
Yedi kere sızdırılmış bal gibi
Altın bardaklara koyup içmeli
Aman aman sürmelim aman⁸

Sürmelimsin baharımın yazımsın
Yüreğimden hiç çıkmayan sızımsın
Ben bir Türk'üm sen Ermeni kızımsın
Kalk sevdiğim bu ellerden gidelim

Kaşın çağmelenmiş kirpik üstüne
Havada buludun ağdığı gibi
Çiğ düşmüş de gül sineler ıslanmış
Yağmurun güllere yağdığı gibi

Burnu fındık gibi, kaşı çağmeli
Dişler inci, gözler ela, sürmeli
Döş döşe yarinen sarılıp yatsak
Ömür boyu bu sefayı sürmeli⁹

Sürmeli hikayesinde aşk tek taraflı değil, karşılıklıdır. Bundan başka söylenen dörtlükler de bir ağızdan çıkmamıştır. Yukarıdaki manilerden Türkmen beyinin gönlünü kaptırdığı güzelin bazı özelliklerini öğrenmiş olduk. İşte şimdi de O güzelin bakışı ile Türkmen yiğidinin vasıflarını duyalım:

Ben yarimi gelişinden bilirim
Kollarını salışından bilirim
Katip oturuşlu şahin bakışlı
At üstünde duruşundan bilirim

Tesbihi yeşil de tozağı sarı
Yar için saklarlar ayvayla narı
Günde onbeş kere gördüğüm yarı
Şimdi eller aldı göremez oldum¹⁰

“Çağmeli kaşlı, sürmeli gözlü, fındık burunlu, inci dişli “ Ermeni dilberi

ile,” şahin bakışlı, katip oturuşlu” Türkmene beyi arasındaki aşk ne yazık ki arzu edilen biçimde değil, korkulduğu gibi gelişir ve Sürmelibeyi şöyle feryad ettirir:

Ham meyveyı kopardılar dalından
Beni ayırdılar nazlı yarım den
Demedim mi nazlı yarım ben sana
Çok muhabbet tez ayrılık getirir

Yozgat'ı sel almış soğluğu duman
Sıtkınan seviyom billahi inan
Eller kendi yarın aldığı zaman
Ellerim koyunumda kalır bir zaman

Giyime dedim, mor fıstana giydin mi ?
Oyma dedim yakasını oydu mu ?
Döşüne sumsa vur, saçlarını yol
Seni bana vermiyorlar duydun mu?

Yozgat'ı sel almış Soğluğu duman
Sıtkınan seviyom billahi inan
Ölüp de mezere girdiğim zaman
Ben susuyum kemiklerim söylesin

Yozgat'ın dağları karınan duman
İçerimi aldı derdinen verem
Sizde bulunmaz mı bir divit kalem
Yanarım aşkına ölmez belleme

Şu ateşten çıkan çingı değil mi ?
Beni deli eden yangı değil mi ?
Sana derim sana Ermeni kızı
Ayrılık ölümün dengi değil mi ?¹¹

Sevdiğini alamayacağını anlayan Sürmelibey çaresiz, boynu bükük, feleğe kahırlı perişan vaziyette gurbete çıkar. Gurbet acısını dile getiren dörtlükler bütün halkımızı derinden yaralar. Çünkü bu manilerde herkes kendi derdini bulur, bir şekilde Sürmeli türkülerini kendisi için söyler. Sürmeli hikayesini anonim hale getiren işte halkımızın bu ortaklığıdır. Yürek parlayan dörtlüklerde kahramanlarımızın çığlıklarını duyar,

onlarla birlikte biz de duygulanır, hüznleniriz :

Yedi kaleminen yazı yazarım
Aslım Yozgat'lıdır gurbet gezerim
Çatak boğazına kazın mezarım
Yar gelip geçtikçe sürsün bağrını

Oturdum da kalkamıyom yerimden
Tatlı kelam dökülmüyor dilimden
Sılada öldüğüm duyduğun zaman
Gelme cenazeme eller kaldırın

Sarı güle mor menevşe katmışlar
Üzerine yeşil yaprak örtmüşler
Ölüm ile ayrılığı tartmışlar
Beşyüz gıram fazla gelmiş ayrılık

Dersini almış da ediyor ezber
Sürmeli gözlerin sürmeyi neyler
Bu dert beni iflah etmez del'eyler
Benim dert çekecek dermanım mı var

Dama çıkar bağ çiplisi yakarım
Çıkar çıkar yar yoluna bakarım
Hasretlik ayları çokmuş sevdiğim
Sen gideli hasretini çekerim

Gökteki yıldızı fener mi sandın
Sevip ayrılmayı hüner mi sandın
Beni bu sevdadan döner mi sandın
Huzuru mahşere sürer sevdamız

Dere boylarında yayılan atlar
Yar mendili yumuş ikiye katlar
Mezarım üstünde beş karış otlar
Bitmeyince gönül yardan ayrılmaz

Yozgat'ın yolları bükülür gider
Siyah saç gerdana dökülür gider
Bir yiğit de sevdiğini almazsa
Mahşerece beli bükülür gider¹²

Sevdiği yiğidin kaderine küsüp gurbete gitmesi sılada kalan sürmeli güzeli ni de çok üzmüş, O'na da hasret ve acı dolu türküler söylettirmiştir:

Karşı dağda sıra sıra bademler
Otursun ağlasın yari gidenler
Ne ben sana doydum, ne de sen bana
Kör olsun gurbeti icat edenler

Bademlikte sıra sıra bademler
Otursun ağlasın yari gidenler
Kahrolsun gurbeti icat edenler
Ya sen buraya gel, ya ben oraya

Padişah yanında gavilli misin
Elleri boynunda demirli misin
Sılana gelmeye yeminli misin
Sılana gel nazlı yarım sılana

Atının üstünde kozalı minder
Atıyın yönünü bu yana dönder
Kuru selam ile gönül eğlenmez
Bastır tavsırını bu yana gönder

Sandalye üstünde saçaklı minder
Küstün mü sevdiğim yönünü dönder
Kuru selamınan gönül eğlenmez
Cansız fotoğrafın bir tane gönder

Saçlarım geçmiyor kara taraktan
Günler geçmez efkarımdan, meraktan
Git nazlı yar sağlığınan gelesin
Bir mektubun aldım çokca ıraktan¹³

Türkmen beyi ile sürmeli gözlü sevdiğinin aşkı mutlu sonla bitmediği, aynı derdi çeken insanların duygularına tercüman olduğu için Anadolu halkının diline dolanmış, yıllar yılı yeni motifler eklenerek söylenir olmuştur.

Sürmel ismi Yozgat yöresinde erkek adı olarak yaşamaktadır. Ancak, bu aşk hikayesinde rol alan kahramanların adlarını henüz bilmiyoruz. Belki bir gün gelecek O'nların adlarını yine halkımız koyacaktır. Bu yüzden biz, bu halk hikayesini elimizdeki beş yüz kadar dörtlükte daha çok erkek kahramanın ağzından dinlediğimiz için "Sürmelibey" olarak isimlendirmeyi uygun bulduk.

Sürmelibey hikayesi Yozgat ve yöresi halkını iyi tanımak, Anadolu kültürünü doğru yorumlamak için zengin bir hazinedir. Bu sebeplerle üzerinde daha çok çalışılmalı, yeni derlemelerle bizim henüz ulaşamadığımız zengiliklerimiz gün ışığına çıkarılmalıdır.

NOTLAR

- 1- ADIKTI Vasfi Yozgat Manileri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma S.17 Yozgat 1994
- 2- USLU Mustafa Yozgat Güler Yüzlü Şehir Türk Eğitim - Sen Yayınları III S. 190 Yozgat 1997
- 3- KAPUSUZUĞLU Ertuğrul Yozgat Albümü Yozgat Belediyesi Yayını Yozgat 2000
- 4- BOYDAŞ Nihat Kaptan Fred Burnaby Seyehatnamesinde Yozgat Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı S. 179 Türk Ocağı Yozgat Şubesi Yayını Mart 2000
- 5- KAPUSUZUĞLU Ertuğrul Yozgat Albümü Yozgat Belediyesi Yayını Yozgat 200
- 6- A.g.e.
- 7- USLU Mustafa Yozgat Güler Yüzlü Şehir Türk Eğitim Sen Yayınları III S. 194 Yozgat 1997
- 8- A.g.e.
- 9- KAPUSUZUĞLU Ertuğrul Yozgat Albümü Yozgat Belediyesi Yayını Yozgat 2000
- 10- A.g.e.
- 11- A.g.e.
- 12- A.g.e.
- 13- A.g.e.

SÖZLÜK

- Arzuman: Arzu, istek
Bağ çiplisi: Bağ çubuğu
Bergüzar: Hatıra, hediye
Çağmelenmiş kaş: Çatık kaş
Gavilli: Sözleşmeli, sözlü
Sitgınan: Sadakatle, bağlılıkla
Soğluk-Soğukluk: Yozgat'ta Çamlık mesire yerinin adı
Sumsa: Yumruk
Tavsır: Fotoğraf
Yumuş: Yıkamış
Yunak taşı: Üzerinde çamaşır yıkanan taş